

Васи́шин С.І.кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Харківського національного аграрного університету
імені В.В. Докучаєва**Vasylishyn Stanislav**

Kharkiv National Agrarian University named after V.V. Dokuchaiev

**РИЗИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
В СИСТЕМІ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ****THE RISKS OF ECONOMIC SECURITY IN THE SYSTEM
OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT
OF MANAGEMENT OF THE ENTERPRISES**

Статтю присвячено встановленню сутності, визначенню особливостей класифікації та ідентифікації ризиків економічної безпеки в системі обліково-аналітичного забезпечення управління підприємствами, а також теоретико-методичних підходів до підвищення його ефективності. Досліджено сутність економічної безпеки та її роль в організаційно-економічному механізмі управління господарюючими суб'єктами. Установлено економічну сутність господарських ризиків та їхню класифікацію за найбільш поширеними ознаками. Визначено особливості ідентифікації ризиків у контексті посилення функції обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства і ризик-менеджменту. Проаналізовано взаємозв'язок між видами ризиків та об'єктами обліку, на які вони впливають, і статтями фінансової звітності, які такі об'єкти репрезентують. Виокремлено найбільш важливі види ризиків, що потребують належного інформаційного забезпечення. Охарактеризовано вихідні положення методології обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками в системі економічної безпеки. Запропоновано структурно-логічну модель обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємств і напрямки його вдосконалення.

Ключові слова: ризики, економічна безпека, обліково-аналітичне забезпечення, облік, аналіз, контроль, управління.

Статья посвящена установлению сущности, определению особенностей классификации и идентификации рисков экономической безопасности в системе учетно-аналитического обеспечения управления предприятиями, а также теоретико-методических подходов к повышению его эффективности. Исследованы сущность экономической безопасности и ее роль в организационно-экономическом механизме управления хозяйствующими субъектами. Установлены экономическая сущность хозяйственных рисков и их классификация по наиболее распространенным признакам. Определены особенности идентификации рисков в контексте усиления функции учетно-аналитического обеспечения экономической безопасности предприятия и риск-менеджмента. Проанализирована взаимосвязь между видами рисков и объектами учета, на которые они влияют, и статьями финансовой отчетности, которые такие объекты представляют. Выделены наиболее важные виды рисков, требующие надлежащего информационного обеспечения. Охарактеризованы исходные положения методологии учетно-аналитического обеспечения управления рисками в системе экономической безопасности. Предложены структурно-логическая модель учетно-аналитического обеспечения управления экономической безопасностью предприятий и направления его совершенствования.

Ключевые слова: риски, экономическая безопасность, учетно-аналитическое обеспечение, учет, анализ, контроль, управление.

The article is devoted to the ascertainment of the essence, determination of the features of classification and identification of risks of economic security in the system of accounting and analytical support of management of the enterprises, as well as the theoretical and methodological approaches to increase its efficiency. The essence of economic security and its role in the organizational and eco-

economic mechanism of economic entities management have been determined. It has been substantiated that risk management is a complex and dynamic branch of economic science that has developed as an objective process, designed to prevent the probable negative (destructive) consequences of impact of various economic phenomena and processes on the state and the final results of entrepreneurial activity. The classification of risks according to the most common features has been established. The peculiarities of risks identification in the context of strengthening the function of accounting and analytical support of an enterprise's economic security and risk management have been determined. The relationship between the types of risks and accounting objects which they affect and the financial reporting items which represent such entities have been analyzed. It has been proved that accounting, combined with analysis and control is a universal method for describing economic life, its interconnection with the environment of functioning and risks of entrepreneurial activity. Identification of risks of economic security is impossible without improving the existing approaches to accounting and analytical support of risk management, which determines the strategy and tactics of managerial decisions. The initial regulations of the methodology of accounting and analytical support of risk management in the system of economic security have been characterized. The structural and logical model of accounting and analytical support of economic safety management of the enterprises and the directions of its improvement has been proposed, among them: creation of the units for monitoring the state of economic security; development of a specific piece of document circulation in the part of compilation and processing of the documents and registers related to economic security; development of the specific approaches to accounting policies in terms of recognizing, evaluating and reflecting on the accounts of operations related to economic security of an enterprise; disclosure of economic security information in management reporting; continuous monitoring of the safety level and forecasting its development on the basis of econometric modeling and factor analysis. The proposed system approach to identifying the risks of economic security in the system of accounting and analytical support of enterprises management will increase the information, protection and control functions of accounting and will allow making more effective management decisions.

Key words: risks, economic security, accounting and analytical support, accounting, analysis, control, management.

Постановка проблеми. Визначальною підсистемою управління підприємствами в умовах постійних флуктуацій зовнішнього середовища функціонування є ризик-менеджмент, що забезпечує сталий розвиток та задовільний рівень економічної безпеки господарюючого суб'єкта. Поєднання стратегічного і тактичного компонентів управління ризиками неможливе без належного рівня обліково-аналітичного забезпечення як на рівні всього підприємства, так і на рівні його структурних підрозділів.

Саме бухгалтерський облік, аналіз та контроль забезпечують методологічну основу управління складними процесами операційної діяльності, надають користувачам достовірну та неупереджену інформацію про факти господарського життя, що здатні вплинути на рівень економічної безпеки і ступінь загроз від ризиків різних видів діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом економічна безпека все частіше стає об'єктом наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних економістів, оскільки є індикатором рівня захищеності підприємства, галузі чи економіки країни у цілому від ризиків, які особливо загострюються в період економічних криз.

Суть економічної безпеки компанії полягає у забезпеченні її прогресивного економічного розвитку для виробництва необхідних товарів

і надання послуг, що відповідають потребам підприємства та соціальним потребам. Економічна безпека підприємства виявляється у забезпеченні її стабільної діяльності, запобігаючи витоку з нього будь-якої інформації [1, с. 99]. Водночас, на думку Г. Ткачук, ідентифікація ризиків і пов'язаних із ними потенційних загроз бізнесу, у т. ч. мінімізація ризиків, пов'язаних із недостовірною обліковою інформацією, є основним завданням обліково-аналітичного забезпечення підприємства [2, с. 82].

Обліково-аналітичні аспекти управління ризиками в системі економічної безпеки підприємств досліджували зарубіжні та вітчизняні вчені-економісти: Н. Аванесова, І. Вигівська, І. Грабчук, О. Зеленіна, О. Косіюк, Т. Назарчук, Л. Тітенко, Г. Ткачук, І. Федулова, А. Яніогло та ін.

Однак окремі аспекти сутності та особливостей ідентифікації ризиків економічної безпеки в системі обліково-аналітичного забезпечення підприємств висвітлено недостатньо глибоко, що потребує подальших досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження сутності, особливостей класифікації та ідентифікації ризиків економічної безпеки в системі обліково-аналітичного забезпечення управління підприємствами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під економічною безпекою підприємств розу-

міємо сукупність інструментів зниження загроз внутрішнього та зовнішнього середовища для отримання максимального прибутку та мінімізації впливу ризиків. При цьому серед об'єктів економічної безпеки, що вимагають захисту, ми виділяємо корпоративний, ресурсний, інформаційний, техногенно-енергетичний, інвестиційно-інноваційний, кадрово-соціальний, фінансовий та екологічний складники.

Комплексна система забезпечення економічної безпеки являє собою сукупність засобів, методів і заходів, спрямованих на здійснення якісного захисту інтересів господарюючого суб'єкта від внутрішніх та зовнішніх загроз, які могли б призвести до економічних утрат [3, с. 71].

Вихідними деструктивними чинниками зниження рівня економічної безпеки є ризики і загрози зовнішнього та внутрішнього середовища, які класифікують за низкою критеріїв (табл. 1).

Управління ризиками – це складна й динамічна галузь економічної науки, яка склалася як об'єктивний процес, покликаний запобігти ймовірним негативним (деструктивним) наслідкам впливу різноманітних економічних явищ та процесів на стан і кінцеві результати підприємницької діяльності.

Уважаємо, що з економічного погляду під ризиками слід розуміти набір загроз невизначеності, волатильності та нестабільності параметрів виробничих, технологічних і фінансово-результативних напрямів діяльності підприємств, що можуть суттєво знижувати рівень економічної безпеки.

Ідентифікація ризиків – процес виявлення, дослідження та опису ризиків, які можуть вплинути на досягнення цілей організації в рамках інтегрованої системи менеджменту. Цей процес включає виявлення джерел ризиків, дослідження подій, причин і можливих наслідків. Перелік повинен бути максимально повним,

Таблиця 1

Класифікація ризиків у системі управління підприємствами

Критерій класифікації	Види ризиків
За видами діяльності підприємства	виробничий
	фінансовий
	комерційний
	інвестиційний
	валютний
	юридичний
	інноваційний
Залежно від можливого результату	чистий
	спекулятивний
За сферою походження	соціально-політичний
	адміністративно-законодавчий
За причинами виникнення	природно-екологічний
	географічний
	геополітичний
	ризик невпевненості в майбутньому
	ризик нестачі інформації
	суб'єктивний
За ступенем обґрунтованості прийняття ризику	обґрунтований
	частково обґрунтований
	авантюрний
За відповідністю допустимим межах	допустимий
	критичний
	катастрофічний
За ступенем впливу під час реалізації ризику	негативний
	нульовий
	позитивний
За можливістю прогнозування	прогнозований
	форс-мажорний
	непрогнозований

Джерело: систематизовано на основі [7]

адже неідентифіковані ризики можуть становити суттєву небезпеку для досягнення поставлених цілей, зумовлювати втрату контролю над процесами і призвести до втрати перспективних можливостей [4, с. 91].

Традиційні функції обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства і ризик-менеджменту такі:

1) інформаційна функція, що надає інформацію про рівень економічної безпеки, вплив ключових загроз і ризиків внутрішніх та зовнішніх суб'єктів безпеки;

2) бухгалтерська функція, яка передбачає реєстрацію всіх фактів господарської діяльності;

3) функція контролю, що дає змогу перевіряти первинну інформацію обліку, контролювати ефективність суб'єктів безпеки;

4) аналітична функція, яка дає змогу проводити ретроспективний, поточний і стратегічний аналіз на основі первинної облікової інформації [5, с. 314].

Оскільки виміряти (оцінити) підприємницький ризик дуже складно, він безпосередньо не може бути об'єктом обліку. Система бухгалтерського обліку може фіксувати лише його ймовірні та дійсні наслідки (негативні та позитивні), а також відображати результати управління ризиками підприємницької діяльності (заходи ризик-менеджменту) [6, с. 69].

Саме тому в системі обліково-аналітичного забезпечення управління підприємствами важ-

ливо аналізувати взаємозв'язок між видами ризиків та об'єктами обліку, на які вони впливають, і статтями фінансової звітності, які такі об'єкти репрезентують. У табл. 2 ми виокремили найбільш важливі, на нашу думку, види ризиків, що потребують належного інформаційного забезпечення.

Обліково-аналітичне забезпечення ідентифікації ризиків підприємства являє собою систему збирання, підготовки, реєстрації та обробки даних первинного, бухгалтерського, фінансового, податкового, статистичного та управлінського обліку, а також даних аналітичних розрахунків та необлікової інформації для прийняття на їх основі управлінських рішень, спрямованих на забезпечення захисту економічних інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз [2, с. 83].

Водночас методологія обліково-аналітичного забезпечення управління ризиками в системі економічної безпеки має врахувати низку вихідних положень, серед яких:

– урахування специфіки функціонування підприємств окремих галузей національної економіки і дослідження її впливу на методологію бухгалтерського обліку, аналізу та контролю у цілому;

– визначення інституційних передумов системи бухгалтерського обліку в контексті управління економічною безпекою з огляду на міжнародну і національну практику;

Таблиця 2

Обліково-аналітичний базис управління окремими ризиками в системі економічної безпеки

Класифікаційні групи ризиків	Сутність	Статті фінансової звітності чи об'єкти обліку
Інвестиційний ризик	Полягає у загрозі нездійснення інвестування чи отримання збитків від здійснення інвестицій	Показники зі статтями капітальних чи фінансових інвестицій
Ризик неефективності управління активами	Визначається через низький рівень віддачі необоротного та оборотного капіталу, що загрожує внутрішній економічній безпеці підприємства	Запаси, дебіторська заборгованість, основні засоби та нематеріальні активи
Інфляційний ризик	Пов'язаний із негативним впливом на господарську діяльність зростання індексу інфляції	Монетарні статті фінансової звітності, особливо гроші та їх еквіваленти
Юридичний ризик	Полягає в імовірності настання необхідності суттєвих поточних виплат за договірними зобов'язаннями	Кредиторська заборгованість та інші види зобов'язань
Валютний ризик	Зумовлює ймовірність втрати економічних вигід чи зниження вартості окремих об'єктів обліку внаслідок стрімкого зниження валютного курсу	Монетарні статті, оцінені в іноземній валюті
Кредитний ризик	Виникає в разі несплати дебіторами вартості реалізованої продукції, виконаних робіт чи наданих послуг згідно з договірними умовами	Статті дебіторської заборгованості
Інформаційний ризик	Дії або події, які можуть спричинити втрати інформації чи несанкціоноване її використання, а також розголошення комерційної таємниці	Рахунки управлінського та фінансового обліку

Джерело: систематизовано автором

– обґрунтування методології формування архітектури системи обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою бізнес-структур;

– виокремлення інформаційної безпеки як складової частини економічної безпеки та організаційних регламентів її захисту;

– запровадження діагностики економічної безпеки на основі економетричного моделювання та прогнозування економічних явищ і процесів;

– розроблення методичних підходів до зміцнення економічної безпеки підприємств на основі стратегічного аналізу.

Таким чином, за допомогою послідовного функціонування підсистем обліку, аналізу та контролю забезпечується прийняття управлінських рішень, зокрема в частині управління ризиками діяльності, що забезпечить належний рівень економічної безпеки підприємств (рис. 1).

Отже, тільки чітка та послідовна організація обліку, аналізу і контролю на всіх стадіях виробничого процесу дасть змогу сформуванню належного стану економічної безпеки й нівелювати загрози для середовища функціонування підприємства та його інформаційної оболонки.

Висновки з даного дослідження. Бухгалтерський облік у поєднанні з аналізом та контролем є універсальним методом опису господарського життя, його взаємозв'язку із середовищем

функціонування та ризиками підприємницької діяльності. Ідентифікація ризиків економічної безпеки неможлива без удосконалення існуючих підходів до обліково-аналітичного забезпечення управлінських процесів, що визначає стратегію і тактику управлінських рішень.

Уважаємо, що основними напрямками вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємств мають стати:

- створення підрозділів із моніторингу стану економічної безпеки;

- розроблення специфічного фрагмента документообігу в частині складання й обробки документів та реєстрів, пов'язаних з економічною безпекою;

- розроблення специфічних підходів до облікової політики в частині визнання, оцінки та відображення на рахунках обліку операцій, пов'язаних з економічною безпекою підприємства;

- розкриття інформації щодо економічної безпеки в управлінській звітності;

- постійний моніторинг рівня безпеки та прогнозування її розвитку на основі економетричного моделювання і факторного аналізу тощо.

Проблематика обліково-аналітичного управління економічною безпекою не вичерпується окресленим колом питань, а потребує дослідження низки проблем як у теоретико-методологічній, так і в практичній площині.

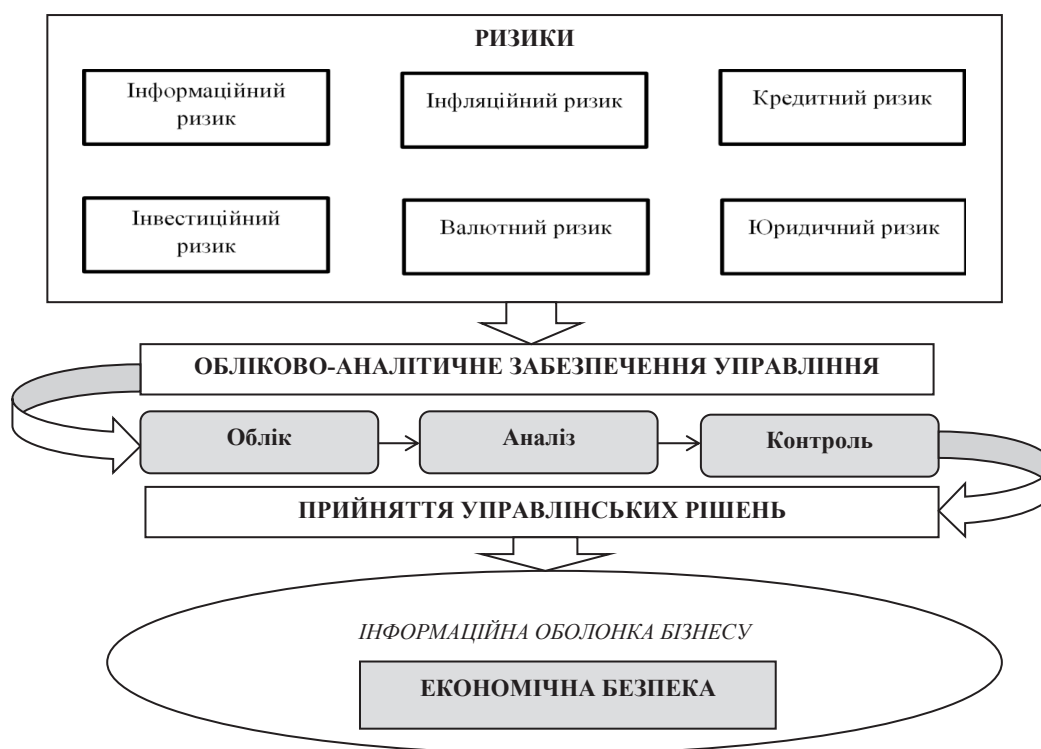

Рис. 1. Структурно-логічна модель обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємств

Джерело: авторська розробка

Список використаних джерел:

1. Avanesova N., Chuprin Y. Enterprise economic security: essential characteristics of the concept. *Innovative technologies and scientific solutions for industries*. 2017. № 1(1). P. 98–102.
2. Ткачук Г. Ідентифікація економічних ризиків в обліково-аналітичній системі підприємства. *Економіка харчової промисловості*. 2015. Вип. 4. Т. 7. С. 80–88.
3. Яниогло А. Комплексная система обеспечения экономической безопасности предприятия. *Agricultural and Resource Economics*. 2015. Vol. 1. № 1. С. 69–79. URL: www.are-journal.com.
4. Федулова І. Ідентифікація господарських ризиків. *Вісник КНТЕУ*. 2017. № 4. С. 89–103.
5. Tytenko L. Economic security as an element of strategic management system: accounting and analytical aspect. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. № 3. Vol. 4. С. 309–318.
6. Вигівська І.М., Грабчук І.Л., Зеленіна О.О. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємницькими ризиками. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2015. Вип. 1(31). С. 67–79.
7. Назарчук Т.В., Косіюк О.М. Менеджмент організацій : навчальний посібник. Київ : Центр навч. літ., 2016. 560 с.

References:

1. Avanesova N., Chuprin Y. (2017). Enterprise economic security: essential characteristics of the concept. *Innovative technologies and scientific solutions for industries*, 1(1), 98–102.
2. Tkachuk H. (2015). Identyfikatsiia ekonomichnykh ryzykiv v oblikovo-analitychnii systemi pidpriemstva [Identification of economic risks in the accounting and analytical system of the enterprise]. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, 4(7), 80–88. (in Ukrainian)
3. Yanioglo A. (2015). Kompleksnaya sistema obespecheniya ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya [Complex system of ensuring the economic security of the enterprise]. *Agricultural and Resource Economics*, 1(1), 69–79. URL: www.are-journal.com
4. Fedulova I. (2017). Identyfikatsiia hospodarskykh ryzykiv [Identification of economic risks]. *Visnyk KNTEU*, 4, 89–103. (in Ukrainian)
5. Tytenko L. (2018). Economic security as an element of strategic management system: accounting and analytical aspect. *Baltic Journal of Economic Studies*, 3(4), 309–318. doi: 10.30525/2256-0742/2018-4-3-309-318
6. Vyhivska I.M., Hrabchuk I.L., Zelenina O.O. (2015). Oblikovo-analytychne zabezpechennia upravlinnia pidpriemnytskymy ryzykamy [Accounting and analytical support for managing business risks]. *Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu*, 1(31), 67–79. (in Ukrainian)
7. Nazarchuk T.V., Kosiiuk O.M. (2016). Menedzhment orhanizatsii : navchalnyi posibnyk [Management of organizations : a manual]. Kyiv : Tsentr navch. lit. (in Ukrainian)